

A BÜNTETŐJOGI FELELŐSSÉGREVONÁS BÉKÉLTETÉSI FOLYAMATBAN BETÖLTÖTT SZEREPE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A NEMZETKÖZI BÜNTETŐBÍRÓSÁGRA

1. A büntető bíróságok működésének békéltetésre gyakorolt hatása

Egy elnyomó rezsim uralmát vagy egy fegyveres konfliktust követően a büntetőjogi felelősségrevonás átmeneti periódusban betöltött lehetséges szerepét és arra gyakorolt hatásait az érintett országban az adott szituációt jellemző konkrét körülmények határozzák meg. Nincs semmilyen recept arról, hogyan lehet egy optimális átmenetet megvalósítani. Másfelől levonhatóak általános érvényű következtetések a múltbeli tapasztalatok elemzése nyomán. Richard Goldstone öt pozitív hatást emelt ki, melyeket a büntetőjogi eljárások gyakorolhatnak a békéltetésre nézve. Ezek pedig a bűnösség egyéniesítése, a jogsértéseknek az áldozatok irányában történő nyilvános és hivatalos elismerése, a múltbeli események akkurátus rögzítése, a hatékony elrettentő erő, valamint az állami intézmények konfliktusban, emberi jogsértések folyamában betöltött szerepének feltárása.¹ Ezeken túl megjegyzendő, hogy a nemzetközi szintű büntetőjogi eljárások esetén a nemzetközi közösség figyelmének a jelenléte egy további előnyt jelenthet.

1.1. Egyéniesítő hatástól a bűnbakkeresésig

Az emberi jogsértéseket elkövető, hatalmukkal visszaélő vezetők, akik korábban egy állam vagy egy közösség képviselői voltak, az eljárás során vádlottakként jelennek meg. Ezen az úton, például Nürnberg esetében a második világháborús háborús bűnök elkövetéséért való felelősség a német nép teljes csoportjáról áthelyeződött azokra az egyénekre, akiknek vezetőkként betudhatóak voltak ezek a tettek.² A közösség egyes tagjainak szintjén ugyanez az individualizáló hatás biztosítható a belső büntetőjogi eljárások által. Egyszerűen szólva, a továbbiakban már nem feltételezhető a szomszéd szomszédjáról, hogy ő is bűnös, pusztán azon az alapon, hogy egymás mellett élnek, ha a büntetőjogi eljárás ezt nem erősítette meg. Az ugyanakkor nyilvánvaló, hogy ez az egyéniesítő hatás csak megfelelően működő igazságszolgáltatási rendszerek fennállása és működése révén érhető el, ami egy poszt-konfliktív társadalomban korántsem egyértelmű. Másfelől az elkövetők magas számából és ennek megfelelően számos helyi közösség érintettségéből adódóan optimálisabbnak tűnhet például egy afrikai társadalomban egy békéltetésen alapuló mechanizmus, hiszen ott általában inkább egy a közösség harmóniájának helyreállítását célzó eljárást tekintenek „igazságosnak”.³

A kérdés másik megfontolandó aspektusa, hogy a tárgyalások egy „mi ellenük” dinamikát állíthatnak fel. Olyan nézethez vezethetnek, miszerint a bíróság előtt ülő személyek az egyedüli felelősek az összes múltbeli szörnyűség megtörténteért. Gondolva mindezt úgy, hogy ha ez politikusokat érint például, világos, hogy soha nem kerülhettek volna döntéshozó pozícióba, ha az egyszerű állampolgárok nem működnek közre ebben. Dél-Afrikában az apartheid-rezsim bukását követő nagy jelentőségű eljárások alanyai, mint Magnus Malan (az apartheid rendszer megbukása előtt Dél-Afrika védelmi minisztere) vagy Eugene de Kock (a titkos kivégzési egység korábbi vezetője) tetteire sosem kerülhetett volna sor a Nemzeti Pártra szavazó középosztálybeli háziasszonyok és fehér üzletemberek támogatása nélkül.

1.2. Nyilvános elismeréstől az üres gesztusokig

* Egyetemi tanársegéd, ME-ÁJK, Nemzetközi Jogi Tanszék, témavezető: Dr. Kovács Péter PhD egyetemi tanár

¹ Richard Goldstone, *Justice as a tool for peace-making: truth commissions and international criminal tribunals*, in 28 NEW YORK UNIVERSITY JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW AND POLITICS (1995-1996), 488-490. old.

² *Id.*, 489. old.

³ René David, *A JELENKOR NAGY JOGRENDSZEREI* (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1977), 448. old.

A múltbeli jogsértések elismerése tekintetében hangsúlyozni kell, hogy az áldozatoknak nem csupán egy üres gesztusra van szükségük bocsánatkérés címén, hanem hivatalos elismerésére mindazon eseményeknek, melyeknek emléke éjszakáról éjszakára kísérti őket. A dél-afrikai Igazságtételi és Békéltető Bizottság Zárójelentésének nyilvánosságra hozatalát követően Nelson Mandela nyilvánosan bocsánatot kért az áldozatoktól a kormány nevében.⁴ Ez a szép gesztus azonban semmiképp nem volt elegendő a problémák valós megoldására, és különösen hitelrontó hatással volt az elnök nyilatkozatára a kellően széleskörű politikai támogatás hiánya a büntető eljárások szigorú lefolytatása tekintetében.

Magnus Malant és 19 társát felmentették annak ellenére, hogy bizonyítottá vált a politikai ellenfelek meggyilkolását végző csoportok létrehozására irányuló tevékenységük. 2002-ben számos további felmentésre került sor politikai jellegű bűncselekmények esetében. Wouter Bassont, az apartheid rezsim kémiai és biológiai fegyver-programjának fejét szintén felmentette a Pretoriai Legfelsőbb Bíróság az apartheid ellenes aktivisták meggyilkolásának minden vádpontja alól, figyelmen kívül hagyva a rendelkezésükre álló mintegy 150 terhelő tanúvallomást.⁵ Ugyanabban az évben Mbeki elnök kegyelemben részesített számos további elkövetőt, akik politikai jellegű bűncselekmények miatt töltötték szabadságvesztés-büntetésüket.⁶ A hivatalos álláspont szerint mindezek az ítéletek az ügy érdemi elbírálása nyomán jogszerűek voltak, ugyanakkor valószínűsíthető, hogy ezen ésszerűtlen felmentési és kegyelmi eseteknek az okai politikai természetűek voltak. Vannak, akik szerint ezeknek a fő célja pusztán az volt, hogy könnyebben kormányozhatóvá váljon az ország az apartheid tárgyú eljárások lezárása útján, és ezekben az esetekben már régóta nem arról volt szó, hogy feláldozzák az igazságszolgáltatáshoz fűződő érdekeket a demokratikus átmenet nemes céljának oltárán, hanem sokkal inkább az állam ügyeinek olajozottabb intézésének szándékáról. 1994-ben és 1995-ben, a rendszerváltás idején, a civil társadalom, amely eredetileg bármi nemű amnesztiát ellenzett, csak azért fogadta el a feltételes amnesztiára vonatkozó javaslatot, hogy ezzel hozzájáruljon a demokratikus átalakulás problémamentes lefolytatásához, 2002-ben viszont már nem lehetett beszélni semmiféle morálisan elfogadható indokról, amely elfogadhatóvá tette volna a végeredményben, *de facto* általános amnesztia biztosítását. Az ezzel kapcsolatos általános vélekedést jól tükrözi a Jubilee South Africa elnevezésű nem-kormányzati szervezet reakciója a Malan-ügy kapcsán: „*a tárgyalás pusztán azt bizonyította, hogy az apartheid hatalmas katonai és titkosszolgálati főnökeinek még mindig sok takargatnivalójuk van, és még mindig megvannak az eszközeik, hogy az igazságszolgáltatás kerekeit megakasszák.*”⁷ Ez a fajta közvélemény nem ad okot túl nagy bizakodásra a hosszú távú konszolidáció létrejötté tekintetében. Ezen a ponton pedig már jelentőségét is veszti az a kérdés, hogy valóban politikai indíttatásból vetettek-e gátat az eljárásoknak.

A fair büntetőjogi eljárás azok esetében, akik nem részesültek amnesztiában, megfelelő hivatalos elismerése lehetett volna a múltbeli eseményeknek. Egyszerre jelentheti ez adott esetben a büntető és a szimbolikus igazságszolgáltatás megvalósulását. Ezen túl pedig az áldozatok büntető eljárásokon való széleskörű részvételének biztosítása és annak megfelelő szabályozása még inkább elősegíthetné a „sebeik gyógyulását”. Az eddigi nemzetközi büntető bírói fórumok nem szenteltek elég figyelmet ennek a kérdéskörnek, ugyanakkor a Nemzetközi Büntetőbíróság (*International Criminal Court*, a továbbiakban: ICC) felállítása ezen a téren is jelentős változásokat hozott. A Római Statútum és az Eljárási és Bizonyítási Szabályok már az áldozatok széleskörű részvételét biztosítják végig az eljárás folyamán. A kérdés jelentőségének növekedését jól illusztrálja az Áldozatok és Tanúk Egységének, mint az ICC szervezetének egyik elemének létrehozása. A Bíróság előtt megjelenő áldozatok „gyógyító” intézkedésekben részesülhetnek (többek között poszt-traumás állapotok szakértői által nyújtott kezelésekből), valamint biztonsági intézkedésekben. Másfelől ezek a lehetőségek csak a Bíróság előtt zajló eljárások kapcsán releváns személyek, áldozatok és tanúk

4 South Africa: *The South African Truth and Reconciliation Commission*, in *Strategic Choices in the Design of Truth Commissions*, elérhető: www.truthcommission.org/commission.php?lang=en&cid=3&case.x=42&case.y=7

5 Jeremy Sarkin, *To prosecute or not to prosecute?*, in *THE PROVOCATIONS OF AMNESTY: MEMORY, JUSTICE AND IMPUNITY*, (Africa World Press, 2003), 249. old.

6 *Id.*, 253-254. old.

7 *Id.*, 250. old.

számára nyitottak. Rajtuk kívül pedig nehezen elképzelhető, hogy például egy egyszerű ugandai polgár valaha elutazna a saját költségén Hágába, hogy figyelemmel kísérhesse az eljárást a múlt megértésének céljával. E tekintetben az ICC békéltetésre gyakorolt hatása korlátozott, amit azonban szélesít az egyre intenzívebbé váló tájékoztatási program. Mindezen túl az áldozatok és családjuk javára létrehozott Felelősségi Alap egyfajta helyrehozatali mandátumot biztosít a Bíróságnak.⁸ Az azonban nyilvánvaló, hogy a megfelelően széleskörű reparáció megvalósítása nem várható el egy büntető bírói testülettől.

1.3. Akkurátus tényrögzítéstől a kirakatperekig

A feltárandó tények köre mindig érzékeny kérdése az átmenetnek egy rendszerváltozáson átment vagy konfliktusból felépülő társadalomban. Az mindenképp vitathatatlan állítás, hogy a történelem megfelelő ismerete és oktatása nélkül nem képzelhető el egészséges társadalom, a múlt homályos foltjai sötétre festhetik a közösség jövőjét. Richard Goldstone szavait idézve: „*az igazság nyilvánosságra hozatala az egyetlen hatékony útja a történelem akkurátus és hiteles rögzítésének. A nürnbergi perek jócskán megnehezítették a holokauszt-tagadók dolgát.*”⁹ A bünvádi eljárások nyilvánossága pedig ezt a célt hatékonyan és a kellő objektivitás megléte esetén megbízhatóan szolgálhatja.

Másfelől a vád és védelem szemben álló érdekpozíciójából adódóan a felfedett igazság egyszerűsítéséhez vezethetnek. A vád képviselte azon tényeket vizsgálja csak, amelyek relevánsak az ügy és a vádpontok igazolása szempontjából, míg a védelem igyekszik kivonni és felhasználni az igazság azon szeleteit, melyek védelmi érvek alátámasztását szolgálhatják. Másfelől az objektív körülmények és lehetőségek sem teszik alkalmassá a büntető bírói fórumokat arra, hogy elegendő áldozati, elkövetői vallomást gyűjtsenek össze és elemezzenek ahhoz, hogy egy átfogó képet alkothassanak a múltbeli eseményekről. Mindez egy részleges igazsághoz vezet. Ha pedig ennek ellenére úgy tartják a tárgyalásokat, hogy azzal egyfajta történelem órákat kívánnak tartani, hamar kirakat-perekké fajulhatnak az eljárások. Mindezek okán, a tárgyalások fő célja és mandátuma semmiképp nem lehet az igazság széleskörű és általános jellegű feltárása, hanem kizárólag a tényeknek és eseményeknek a konkrét esetre korlátozott és koncentrált elemzése.¹⁰ Ugyanakkor a büntető bíróságok tényfeltáró funkcióval való felruházásának szándéka tükröződik abban az ICC kapcsán felmerült gondolatban, hogy hasznos lenne, ha az Ügyészi Hivatal, mint a tények nemzetközi és objektív elemzője, az eljárása végeztével a következtetéseit összegző jelentéseket alkotna, az Egyesült Államokban működő független ügyészek modelljét követve, akik egy adott ügy lezárását követően összegző riportokat adnak ki.¹¹ Az már ugyanakkor egyáltalán nem egyértelmű, hogy a teljes igazság konfliktust közvetlenül követő felfedése elősegíti-e a békéltetés folyamatát.

1.4. Elrettentéstől a konfliktustáplálásig

A büntető eljárások elrettentő ereje és az állami intézmények szerepének feltárásában betöltött szerepe további kérdéseket vet fel. Az általános vélekedés szerint a büntető bíráskodás jelenti a leghatékonyabb eszközt a prevenció tekintetében,¹² ugyanakkor ellenkező hatást is kiválthat egy poszt-konfliktív környezetben. Sokan a bünvádi eljárások konszolidációra gyakorolt hatásait szemlélők közül azt állítják, hogy a büntető bíróságok működése a megelőzés és a kollektív bűnösség eltörlésének leghatékonyabb eszköze, mások épp a gyűlölködés és az erőszak

8 Jürg Lindenmann, *Transitional justice and the International Criminal Court: some reflections on the role of the ICC in conflict transformation, in PROMOTING JUSTICE, HUMAN RIGHTS AND CONFLICT RESOLUTION THROUGH INTERNATIONAL LAW*, (Martinus Nijhoff Publishers, 2007), 328. old.

9 GOLDSTONE (1995-1996), 489. old.

10 Priscilla B. Hayner, *UNSPEAKABLE TRUTHS-FACING THE CHALLENGE OF TRUTH COMMISSIONS*, (Routledge, 2002), 211. old.

11 *Id.*, 212. old.

12 Ezt az ICC működését vizsgáló szereplők is megerősítették. Így az Átmeneti Igazságszolgáltatás Nemzetközi Központjának (*International Center for Transitional Justice*) közlése szerint minél sikeresebb az Bíróság működése, annál inkább várható egy erőteljes elrettentő hatás rövid- és középtávon. Ezt igazolja néhány elemző szerint a Kongói Demokratikus Köztársaság példája.

Paul Seils és Marieke Wierda, *The International Criminal Court and Conflict Mediation*, (International Center for Transitional Justice, 2005), 19. old. elérhető: www.ictj.org/en/news/pubs/index.html

újraélesztésének következményét tartják valószínűbbnek az eljárásokat követően.¹³ Ezen kívül a büntetőjogi felelősségrevonás elrettentő erejét is vitathatóvá teszi az, hogy korántsem biztos, hogy a radikális ideológiai nézetek által vezérelt, meghatározó hatalommal bíró politikai erők tetteit és döntéshozatalát befolyásolni tudná egy jövőbeli vádemelés előképe.

A másik említett tényező kapcsán pedig óhatatlanul felmerül a kérdés, vajon az állami intézmények sorában a bírói fórumok szerepét ki fogja vizsgálni, akiknek a hallgatása és szemhunyása nélkül a múltbeli eseményekre nem kerülhetett volna sor? Az igazságszolgáltatási rendszer jogsértésekben való közrehatása értelemszerűen itt nem kerül górcső alá. Más tekintetben az érintett társadalom egészét nézve, még az eljárások által biztosított igazságszolgáltatás is adott esetben részlegesen szolgálja a közös érdekeket. Az áldozatoknak az elkövetők felelősségrevonása utáni vágyát középpontba helyezve figyelmen kívül hagyják az elkövető helyzetét. Ebből adódóan az áldozat közösségén belüli megbékélésre mindenképpen nagy hatással vannak, nem úgy az elkövető közösségére.

Egy nemzetközi jellegű büntető törvényszék vagy adott esetben az ICC vizsgálatai a nemzetközi közösség figyelmének bizonyítékaul szolgálhatnak. Ennek kiemelkedő jelentősége lehet olyan államokban, ahol a konfliktus során összeomlott az igazságszolgáltatási rendszer, és így nincs lehetőség arra, hogy megfelelő módon felelősségre vonják a legsúlyosabb bűnök elkövetőit. Mindemellett, ezek az eljárások nagyban elősegíthetik az éppen aktuálisan a demokratikus átmenetről zajló tárgyalások pozitív kimenetelét. A hazai közszereplők, akik a demokráciába való átmenet ügyén dolgoznak, ily módon nincsenek bezárva a határokon belül adott lehetőségek korlátai közé, és szabadabb kezet kapnak azon döntés meghozatalában is, hogy kik ülhetnek egyáltalán a tárgyalóasztalhoz.¹⁴ Továbbá azokat a korábbi, jogsértéseket elkövető politikai és katonai vezetőket, akik valójában hátráltatnák a demokratikus megegyezés irányába mozdítandó tárgyalások menetét, egy csapással „ki lehet ütni” mind az átmenetet alakító diskurzusból, mind a jövőbeli politikai arénából. Ugyanakkor a legsúlyosabb jogsértések elkövetőinek elfogatása hiányában a már említett tárgyalási és politikai pozícióból való „kiütési” hatás is elmarad, ilyenkor a bünvádi eljárással való fenyegetés még hátráltathatja is az esetleges tárgyalási folyamatot azáltal, hogy az elnyomó rendszer vezetőit visszatartja a politikai konszolidáció érdekében történő együttműködéstől.¹⁵ Ugyanez a konfliktus másik oldalán előnyös is lehet, hiszen tárgyalásra kényszerítheti az ellenálló erőket, mint ahogy Museveni elnök szerint az LRA vezetői is az ICC előtt az ő és kormánya által ellenük indított eljárás eredményeként ültek tárgyalóasztalhoz. (Az már egy következő probléma, hogy hamarosan az eljárás felfüggesztésének követelésével állt elő az LRA, amelynek folytatása ekkor már a békefolyamatokat hátráltató tényezőként került említésre.) Uganda példája is azt illusztrálja, hogy napjainkban sokkal inkább jellemző a tárgyalásos alapon zajló átmenet, mint az egyik oldal katonai győzelméből adódó rendszerváltozás. Ennek megfelelően nincs már helye igazából a „győzők igazságának”. Sok esetben a korábbi katonai és rendőri erők megtartják a pozíciójukat, amelynek következményeként a büntetőjogi felelősségrevonás túlzott erőltetése a konfliktus újjáéledésének veszélyét hordozza magában.

Jürg Lindenmann szerint az ICC bevonása olyan szituációkba, ahol az a többségi közvélemény alakult ki, hogy a nemzetközi közösség elmulasztotta a beavatkozást a további jogsértések megelőzése érdekében, különös jelentőséggel bír, hisz így mégis bizonyítottá válhat, hogy a nemzetközi közösség „törődik” az adott nép sorsával.¹⁶ Én visszajára fordítanám az állítást, miszerint a nemzetközi büntető bíraskodást nem lehet utólagos „jóvátételként”, kimentő érvként alkalmazni a megfelelő időben és szükséges módon történő beavatkozás helyett.

13 Laura M. Olson, *Provoking the dragon on the patio, Matters of transitional justice: penal repression vs. amnesties*, in 88 INTERNATIONAL REVIEW OF THE RED CROSS (2006), 291. old.

14 SEILS ÉS WIERDA (2005), 19. old.

15 Charles Villa-Vicencio, *Why perpetrators should not always be prosecuted : where the International Criminal Court and Truth Commission meet*, in 49 EMORY LAW JOURNAL (2000), 210. old.

16 LINDENMANN (2007), 327. old.

2. A Nemzetközi Büntetőbíróság a hosszútávú konszolidáció szolgálatában

A „nagy halak” üldözése mindig kiemelkedő jelentőségű feladat lesz a poszt-konfliktív társadalmakban, és e tekintetben a Nemzetközi Büntetőbíróságnak központi szerepe van nemzetközi szinten. A nemzetközi büntető bíráskodás ezen új intézményének működése elkerülhetetlen tárgya azon speciális irányú vizsgálódásnak, mely a büntető bírói fórumok és békéltető bizottságok közötti viszonyt helyezi fókuszba. Ezzel azonban egy különösen laza, képlékeny talajra lép a kutató, hiszen nem állnak rendelkezésre a kérdést szabályozó egzakt jogi rendelkezések.

2. 1. A joghatóság kérdése: a 17. cikk

A Római Konferencián zajló tárgyalásokon felmerült egy esetleges békéltető bizottságokat érintő rendelkezés megszövegezésének gondolata a Statútum 17. cikke kapcsán, de végül nem született az amnesztia vagy a tényfeltáró bizottságok kérdését kifejezetten szabályozó rendelkezés, így széles döntési mozgásteret hagytak a Bíróságnak ebben a kérdésben a konkrét eseteknek megfelelő mérlegelésre.¹⁷ Az a kérdés is számtalan dilemmát vet fel, hogy mely esetekben állapítható meg az ICC eljárásának szükségessége azon az alapon, hogy nem megfelelően működnek a belső büntető bíróságok, azonban ugyanez a probléma a folyamatban lévő békéltető eljárások kapcsán még nehezebben eldönthető kérdés, és a békéltető testületek javára hozott döntés egy igen flexibilis Statútum-értelmezést igényel. A 17. cikk a) és b) bekezdései vizsgálatot említenek, nem korlátozzák az egyes esetek kezelésének fogalmát a büntetőjogi eljárásokra. Ennek megfelelően az Ügyész arra a felismerésre is juthat, hogy egy feltételes amnesztia egy tényfeltárási eljárással párosítva eleget tesz ennek a követelménynek, és dönthet úgy, hogy az ICC ebből fakadóan nem járhat el az adott esetben.¹⁸ Másrészt a Tárgyaláselőkészítő Kamarának jogában állt ezt a döntést felülbírálnia, és felkérni az Ügyészt, hogy fontolja meg újra a döntését.

Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy ezt a rendelkezést szorosabb értelemben kell kezelni, minthogy negatív jelleggel került megfogalmazásra. Az elfogadhatóság melletti kivételek szerepelnek első sorban a tárgyalt rendelkezésben, és második lépésben pedig még ezeknek a kivételt képező eseteknek a kivételei is meghatározásra kerültek. Nyilvánvaló, hogy mindez egy tényfeltáró bizottság esetén az ICC eljárását helyezi a főszabály szintjére, a békéltetési eljárás lehetősége pedig a kivételt képezi.¹⁹

A joghatóság hiányának feltételeit szigorú keretek közé szorították. A 17. cikk 1 b) bekezdése szerint a megkövetelt vizsgálatot egy állami hatóságnak kell lefolytatnia, és az eljárás esetleges megszüntetése vagy el nem indítása mögött nem az elkövető felelősség alóli kivonásának szándéka húzódik. Egy rugalmas értelmezés mellett lehetségessé válhat, hogy egy alternatív igazságszolgáltatási fórum, mely a büntetőbíróságokhoz utalhat bármely esetet a büntetőjogi eljárás szükségessége esetén, szintén elfogadható a 17. cikkben említett feltételek kimerítésére, feltéve, hogy az ott folyó eljárások biztosítják a fair eljáráshoz fűződő garanciákat. Másfelől, ez utóbbi követelmény további dilemmákhoz vezet. Korántsem nyilvánvaló, hogy a tényfeltáró bizottságok biztosítani tudják az eljárásjogi garanciák érvényesítését.

Ugyanakkor védhető az az álláspont, hogy a bizottságok és más alternatív igazságszolgáltatási mechanizmusok megfelelhetnek a szükséges feltételeknek, hiszen a működésük fő célja a békéltetés elősegítése, nem pedig a felelősség alóli kivonás.²⁰ Egy megfelelően működő bizottság képes kivitelezni a tények hatékony feltárását tanúvallomások és írott bizonyítékok összegyűjtése útján az elkövetők nyilvános azonosításával egyetemben. Ezen kívül kellő nemzetközi támogatással az

17 Darryl Robinson, *Serving the Interests of Justice: Amnesties, Truth Commissions and the International Criminal Court*, in BRINGING POWER TO JUSTICE?: THE PROSPECTS OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT (McGill-Queen's University Press, 2006), 483. old.

18 Carsten Stahn, *Complementarity, Amnesties and Alternative Forms of Justice: Some Interpretive Guidelines for the International Criminal Court*, in 3 JOURNAL OF INTERNATIONAL CRIMINAL JUSTICE (2005), 697. old.

19 *Id.*, 709. old.

Az elfogadhatóság melletti kivétel: „a Bíróság megállapítja, hogy az ügyben nem járhat el, ha: (a) Az ügyben a joghatósággal rendelkező állam folytat le vizsgálatot vagy vádemelést...” (17. cikk 1 (a) bek.)

A kivétel alóli kivétel: „kivéve ha az állam nem szándékozik vagy nem képes elvégezni a vizsgálatot vagy a vádemelést;” Római Statútum, 17. cikk 1 (a) bek. (szerzői fordítás)

20 STAHN (2005), 715. old.

eljárások pártatlansága is biztosítható, az azonban így sem egyértelmű, hogy egy békéltető eljárás valaha elegendő lehet ahhoz, hogy az Ügyész és a Tárgyaláselőkészítő Kamara annak javára döntsön.

2. 2. A nyomozás felfüggesztése: a 16. cikk²¹

Egy csekély esély arra nézve is adott, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa kezdeményezi a vizsgálat vagy vádemelés lefolytatásának elvetését a Statútum 16. cikke keretein belül egy tényfeltáró eljárást optimálisabb megoldásnak minősítve, és egy erre vonatkozó határozatot hozva az ENSZ Alapokmányának VII. fejezete értelmében. Ugyanakkor nem valószínű, hogy ez a lehetőség egy békéltető bizottság esetén érvényesülhet, hiszen ez a döntés egy 12 hónapos periódusra vonatkozhat, ami nem szolgálhatna egy amnesztia törvény és arra épülő békéltetési eljárás állandó jellegű tiszteletét.²² Másfelől szemlélve a kérdést, és figyelembe véve az Egyesült Államok Nemzetközi Büntető Bíraskodást ellenző politikáját, lehetségesnek tűnhet a megújítás eszközével való visszatérő meghosszabbítása egy ilyen jellegű határozat hatályának, mely az átmeneti igazságszolgáltatás határokon belüli megoldását részesítené előnyben egy esetleges nemzetközi szintű büntetőjogi felelősségrevonással szemben.

2. 3. Az igazságszolgáltatás érdeke: az 53. cikk²³

Egy békéltető eljárás preferálása melletti ügyészi döntés azonban sokkal valószínűbbnek tűnik a Statútum 53. cikke alapján, ami feljogosítja az Ügyészt, hogy a nyomozás és vádemelés elhagyása mellett dönthet, ha úgy látja, hogy az nem szolgálná megfelelően az igazságszolgáltatás érdekeit, és a Tárgyaláselőkészítő Kamarának sincsen ellenvetése a döntéssel kapcsolatban. Ebben az összefüggésben az igazságszolgáltatás fogalmát tágabb értelemben kell kezelni, alapvető közérdekként. Például, ha a tárgyalások közvetlenül hozzájárulnának a politikai instabilitás további fennmaradásához, valamint az erőszak megújulásához, nehezen lehetne úgy értelmezni, hogy az igazságszolgáltatás érdeke, mint áldozatok és elkövetői hozzátartozók közösségi érdeke indokolja őket.²⁴ Másfelől az eljárás ilyen típusú felfüggesztése csak akkor lehetséges, ha az Ügyész lát egy olyan államon belül működő mechanizmust, amely megfelelően biztosítja a felelősségrevonást. Az pedig egy fogós kérdés, vajon az Ügyész valaha elismeri-e ezen szempontok alapján megfelelő eljárásnak a békéltető bizottságokét.

Számtalan körülményt kell figyelembe vennie az Ügyésznek ezen döntés meghozatala során, nevezetesen a következőket: Demokratikus akaraton alapul az intézmény felállítása? A tényfeltérési folyamat előnyben részesítése a büntetőjogi eljárással szemben indokolható valós gazdasági, társadalmi és politikai szükségletekkel? Teljes és hatékony tényfeltérést valósít meg a bizottság? Nyilvánosan azonosítják az elkövetőket? Függetlenül működik a testület, és biztosítottak az eljárási garanciák? Sor kerül bármely jellegű büntetések kiszabására az eljárás során, akár társadalmi szolgálatok formájában? Az eljárás megfelelően szolgálja az áldozatok érdekeit és az igazságszolgáltatás célját?²⁵

Az 'áldozati érdekek' meghatározása sem egyszerű feladat. A konkrét körülményeken múlik. Előfordulnak esetek, amikor a büntetőjogi felelősségrevonás sokkal inkább szolgálja az érdekeiket mint egy feltételes amnesztia melletti békéltető eljárás és az elkövetők reintegrációja, mint ahogy az Ruanda esetében megállapítható volt. Hasonlóképpen az 'igazságszolgáltatás érdeke' is konkrét esetekhez kapcsolódik, nem határozható meg általános értelemben. Ennek megfelelően a békéltetési

21 „Jelen Statútum értelmében 12 hónapig nem indítható vagy folytatható le olyan vizsgálat vagy vádemelés, melyre vonatkozóan ilyen értelmű határozatot hozott a Biztonsági Tanács az ENSZ Alapokmány VII. fejezetére hivatkozva; ezt a határozatot a Tanács azonos feltételek mellett megújíthatja.” Római Statútum, 16. cikk (szerzői fordítás)

22 STAHN (2005), 699. old.

23 „A vizsgálat megkezdésére vonatkozó döntés meghozatala során az Ügyésznek figyelembe kell vennie, hogy: [...] (c) A bűncselekmény súlyát és az áldozatok érdekeit számításba véve, alapos oka van feltételezni, hogy egy vizsgálat nem szolgálná az igazságszolgáltatás érdekeit.” Római Statútum, 53 cikk 1 bek. (szerzői fordítás)

24 SEILS and WIERDA (2005), 12. old.

25 ROBINSON (2006), 498. old.

eljárásnak egy adott esetben történő elfogadása semmit nem jelent egy másik esetre vonatkozóan. Így az Ügyésznek is esetről esetre kell döntést hoznia. Ennek ellenére fennáll annak lehetősége, hogy egy adott esetben a békéltető bizottság javára hozott döntés precedenst teremthetne, ami így még valószínűtlenebbé tesz egy effajta döntést.

2. 4. *A mandátumok különbözősége: a Preambulum*²⁶

Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy sem az ENSZ által felállított *ad hoc* törvényszékek, sem a Sierra Leone-i Különleges Bíróság nem ismert el semmilyen kivételt a Római Statútumban szereplő súlyos bűntettek elkövetőinek felelősségrevonása alól.²⁷ A vádlott állampolgársága szerinti állam által biztosított amnesztiákat és az ön-amnesztiákat megfelelő kritikával kell kezelni. Éppen ezért nehezen állítható, hogy a magas szintű elkövetők esetében az Ügyész valaha preferálna egy békéltetési eljárást a bűnvádi eljárással szemben. A két intézmény autoritása egyszerűen nem fedi le egymását. Valószínűnek tűnhet, hogy a békéltetési eljárás a legsúlyosabb bűntettek elkövetői esetében az immunitás valódi célját szolgálná és leplezné. Továbbá egy vádemelést elvető döntés ebben az esetben a nagy horderejű tárgyalások fő előnyének, mégpedig az érintett személyek aktuális politikai arénából való kivonásának elvesztéséhez vezetne. Másfelől egy folyamatban lévő békétárgyalás-sorozat esetén elengedhetetlen lehet, hogy ezeket az egyéneket ne fenyegezzék egy lehetséges büntetőjogi felelősségrevonással, aminek következménye lehetne, hogy távol maradnak a békétárgyalásoktól.

Kételyek emelhetők annak kapcsán, hogy talán nem az ICC a megfelelő intézmény egy békéltetési eljárásról való döntés meghozatalára, hiszen ebben az esetben a ténybeli aktuális helyzetet kellene elemeznie, ami nem tartozik a mandátumába. Más megközelítés szerint a Bíróság feladata, hogy biztosítsa a Római Statútum aláaknázásának megelőzését, és így éppen a Bíróság a megfelelő és kompetens testület egy ilyen kérdésben való mérlegelésre.²⁸ Másrészt védhető az az álláspont, hogy ha a béke létrehozásának célját egy békéltetési mechanizmus jobban szolgálja mint egy büntetőjogi eljárás, az alapvető szándék a büntető igazságszolgáltatás árán egy magasabb cél szolgálata, és nem pedig a felelősség alóli kivonás. A döntés alapját képező kérdés tehát az lesz, hogy a békéltetési eljárás az elkövetők immunitását, vagy a béke elérését célozza-e.²⁹ Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy az ICC működésének alapvető célja mindenképpen a legsúlyosabb bűnök elkövetőinek felelősségrevonása, az immunitás megakadályozása, amint azt a Preambulumban deklarálták is, ami mindig erőteljesebb állásfoglalást fog eredményezni a bűnvádi eljárás mellett.

SUMMARY

The role played by criminal accountability in the process of reconciliation, with especial regard to the International Criminal Court

The possible role of accountability in a transitional period depends on the specific circumstances characterizing the situation. There are no recipes telling how to “cook” an optimal transition and the “the dessert” of reconciliation. However, there are general conclusions and assumptions that can be drawn based on past experience. Justice Goldstone emphasized five positive contributions of criminal proceedings that can ensure reconciliation: individualization of guilt, public and official acknowledgement to the victims, an accurate recording of history, efficient deterrence, and finally, revealing the role of state institutions in the conflict and human rights

26 “*Megállapítva, hogy a nemzetközi közösség egésze által legsúlyosabbnak minősített bűncselekmények elkövetése nem maradhat megtorlás nélkül, és biztosítani kell a hatékony vádemelést a nemzeti szinten szükséges intézkedések és nemzetközi együttműködés megvalósításával.*” Római Statútum, 17. cikk (szerzői fordítás)

27 STAHN (2005), 705. old.

28 Anja Seibert-Fohr, *The Relevance of the Rome Statute of the International Criminal Court for Amnesties and Truth Commissions*, in 7 Max Planck Yearbook of United Nations Law, 573. old.

29 *Id.*, 568-569. old.

violations. In case of international criminal tribunals the attention of the international community is an additional factor.

Chasing „big fish” will always be a paramount – and at the same time, a delicate – issue in post-conflictive societies and in this regard the International Criminal Court will play a central role in the international scene. This new institution of international criminal justice cannot be ignored in the examination of the relationship between truth commissions and criminal courts either.

A decision about the preference of a truth commission process is still the most probable under the conditions set out in Article 53 of the Rome Statute. This entitles the Prosecutor to decide not to investigate if it would not be in the interest of justice, and the Pre-Trial Chamber of the Court does not have any objection regarding this decision. In this context the notion of justice is comprehended in a broad way, it is understood as a public interest. For instance, if trials contributed directly to the prolongation of political instability or to the renewal of violence, they could hardly be interpreted as being in the interest of justice. On the other hand, the existence of a truth commission in the affected country makes the decision about the suspension of investigation more probable if the Prosecutor sees another mechanism in the country serving the fight against impunity.

The notion of the ‘interest of victims’ is not easy to determine either. It depends on the specific circumstances of the situation. In some cases criminal justice would rather serve their interests than a reconciliation process and reintegration of perpetrators with a conditional amnesty. The latter version could be the basis of the South African reconciliation process, but the people of Rwanda could not be expected to accept such a solution. Likewise, the ‘interest of justice’ is linked to specific cases and not to general criteria. Regarding this issue it is important to devote attention to the possibility that there might be an urgent need for the establishment of both criminal courts and truth and reconciliation commissions, and in these cases their proper and efficient parallel functioning must be ensured through well-prepared regulations. At the same time it must be emphasized that even the simultaneous and efficient work of these two types of institutions is not enough for a long-term reconciliation. A fundamental change in the minds of people, proper reparations to the victims, economic development and democratic changes in the structure of the institutions are indispensable as well in order to reach real reconciliation.